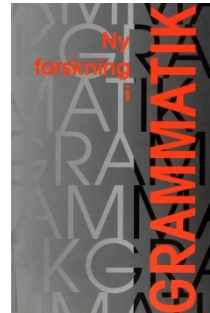

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Hvad stiller et virkelighedsorienteret sprog som kinesisk op med non-realis?
Forfatter: Lisbeth Falster Jakobsen
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 22, 2015, s. 113-128
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Dansk Sprognævn, 2015

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hvad stiller et virkelighedsorienteret sprog som kinesisk op med non-realis?

Lisbeth Falster Jakobsen

1. Indledning

I sin bog om lingvistiske supertyper (Durst-Andersen 2011) karakteriserer forfatteren kinesisk (mandarin) som et virkelighedsorienteret sprog. Dvs. at den talende i sit sproglige output tager udgangspunkt i den situation, der skal modelleres sprogligt, applicerer et aspektuelt synspunkt, hvorved resultatet bliver en begivenhed eller en proces, som fremstår som et resultat i output. Afsender og modtager afspejles minimalt i output. Derved kommer afsender til at virke som en slags reporter (2011: 233). Dette satte mig i gang med at overveje, hvad kinesisk så stiller op med non-realis som mulig modustilskrivning til fremstillede sagsforhold.

Det synes noget uklart hos Durst-Andersen, om der med termen *mood* menes en bøjningskategori med forskellige former, eller der menes forskellige indholdsfunktioner af de enkelte former (som f.eks. nok 2011: 227). Det sidste vil jeg kalde modalitet og kan omfatte andre ordklasser end verber. Modalitetsindholdet kan være mangefold. Her vil jeg koncentrere mig om realitetsmodalitet.

Non-realis er her overkategorien; det er afbildet i sagsforhold, som ikke er tillagt sandhedsværdien sand og derfor ikke har nogen værdi af faktum i den pågældende tekstverden. Irrealis er en underkategori blandt flere andre og udmærker sig ved, at sagsforholdet er markeret for ikke at have fundet eller ikke ville kunne finde sted i den pågældende verden, altså kontrafaktualitet. Det vil sige, at der i et normalt kort øjeblik opsættes en anden mulig verden. Nu kan der tænkes mange mere eller mindre afvigende mulige verdener fra tekstverdenens; for at give fornuftig mening i tekstverdenen består afvigelsen normalt kun af et enkelt afvigende element, undertiden kaldet betingelsen, som f.eks. det understregede i (1). Resten er strikt den oprindelige verden (Lewis 1973: 13):

- (1) Mange tak for indbydelsen. Jeg har desværre ikke tid, ellers ville jeg straks være kommet.

2. Kinesisk sprogbygning

Markering af diverse non-realis'er ligger alene i de europæiske sprog, vi normalt beskæftiger sig med, og som har en verbalbøjning, på forskellige måder, f.eks. i modusformer: imperativ og diverse konjunktivformer, eller i tempusspring inden for indikativ. Nu er kinesisk imidlertid et isolerende sprog: Der er ingen forandring mulig i en sproglig rod i udtrykket, og som følge deraf heller ikke direkte i indholdet. Jeg bruger her ordet 'rod' for minimaltegnet; i gammel tid var en rod også lig et ord på kinesisk, men det er det ikke nødvendigvis mere; der findes sammensætninger af rødder, som udgør et ord, hvis man udgår fra den opfattelse, at først de sammensatte rødder udgør et integreret indhold, som kan være endda meget afvigende fra de enkelte rødders indhold. Det medfører et problem ved glossering: Skal man satse på røddernes indhold eller på indholdet i det sammensatte ord uanset røddernes indhold? I denne artikel er der ført en lidt skiftende politik: Ved de størrelser, der må betragtes som grammatiske, og som er særligt interessante i denne sammenhæng, oversættes røddernes indhold, hvis det skal bruges i argumentationen. Ved andre sammensatte størrelser oversættes ordets integrerede indhold, da en rodoversættelse ofte ikke giver nogen fornuftig mening, som f.eks. i (2):

- (2) qiǎokèlì = 'chocolade' (egt. 'clever-kunne-styrke') er et lydefterlignende låneord fra engelsk, 'chocolate'.

gòngchǎnzhǔyì = 'kommunisme' (egt. 'fælles-produktion-førelære') er et idebaseret låneord.

zhǔyì, i sig selv en sammensætning med et integreret indhold, zhǔ: 'først, føre, mester' og yì: 'det rette'. Zhǔyì fungerer som "standardsuffix" for *-isme*.

Når nu rødderne er uforanderlige, vil det sige, at man ikke kan opstille de klassiske paradigmer, altså paradigmer, som er baseret på ord med en fast størrelse, en rod eller en stamme, i den ene kolonne og en foranderlig kolonne af fleksiver eller derivationsstørrelser i den anden. Disse paradigmer er oprindeligt konciperet på basis af udtrykkene, men man har selvfølgelig også altid opereret med indholdene, typisk numerus, tempus, modus o.a. På

kinesisk er der altså hverken tempus eller modus; disse kategorier findes så ikke i det formbaserede grammatiske system. De figurerer således heller ikke på indholdssiden af dette system, og der er ingen anledning til umiddelbart at tænke i samlede grammatiske kategoriindhold som temporalitet eller sagsforholds eksistensmodus i tekstverdenen, altså indholdet af moduskategorien. Tid og modalitet findes naturligvis som kognitive semantiske distinktioner, men de udtrykkes ikke gennem et tempus- og modussystem.

Hertil kommer, at mange rødder ikke har et entydigt ordklassetilørsforhold. Det har de heller ikke altid på de europæiske sprog, men her bruger man så muligheden for at få disse rødder ind i entydige ordklasser ved hjælp af fleksion og derivation – i hvert fald for de store ordklassers vedkommende.

- (3) vokse- → vokse, voksen
voks- → vækst → vækste

Derivation er generelt et svagt punkt i kinesisk, men man kan jo blive tvunget ud i det, når man f.eks. indskiber sig i en filosofi som den dialektiske materialisme, som det kan ses af *zhūyì = isme*.

Det ikke altid så entydige ordklassetilørsforhold vil igen sige, at mange kinesiske rødder fungerer forskelligt alt efter indbinding i en konstruktion. Det vil også sige, at det forhold, at man normalt tillægger et tegn med et entydigt ordklassetilørsforhold et sæt af overordnede egenskaber, som ordklassen generelt har, bliver meget mere problematisk for mange kinesiske rødder. Det gør det også sværere for grammatisk systematik; de grammatikker, der følger en vestlig skrivetradition, er som oftest baseret på de traditionelle inddelinger, f.eks. mere eller mindre på de traditionelle ordklasser; men det gør sagen vanskelig for de flerfunktionelle rødder. Denne form for grammatisk inddeling er nok ikke så velegnet for kinesisk.

Endelig er der det problem, at mange af rødderne, og især de, der har en speciel relevans for grammatikken, er ekstremt polyseme efter en europæisk forståelse. Dette hænger givet sammen med flerfunktionaliteten; og tilsammen er det nok forståeligt, at man undertiden finder den opfattelse, at det grammatiske system er meget fluktuerende, hvoraf der kan følge, at forståelsen af et realiseret kan være yderst afhængig af konteksten.

3. Kinesiske sammensatte sætninger

En anden ejendommelighed ved kinesisk set med vores vestlige øjne er, at det logiske forhold mellem en komplement- eller en adverbialsætning og dens matrixsætning ikke behøver at markeres formelt:

- (4) Kǒngzǐ zài, tā huì shēngqì.
Kongmester være tilstede, han kunne blive vred. (Eifring 1995: 145)

Som det står der, er det to hovedsætninger inden for en periode. Men der er fire udlægninger:

- (5) a. Konfutse er tilstede, han kan blive vred
b. Når Konfutse er tilstede, kan han blive vred
c. Siden Konfutse er tilstede, kan han blive vred
d. Hvis Konfutse var tilstede, kunne han blive vred/hvis Konfutse havde været tilstede, kunne han være blevet vred.

Der skal en kontekst til for at finde den rette tolkning. Hvis vi læser denne sætning, er (5d) nok det mest sandsynlige sat ind i en for os aktuel kontekst, eftersom Konfutse har været død i ca. 2500 år. Men altså: Fortolkningen kører ad pragmatiske, ikke ad semantiske linjer. Derfor bliver et andet af Durst-Andersens karakteristika for virkelighedsbaserede sprog, nemlig situationel ikonicitet, dvs. at de sproglige elementer står i den samme kronologiske rækkefølge, som sagsforholdene finder sted (2011: 197) også meget indlysende: Hvis man bytter om på de to sætningers rækkefølge, bliver interpretationen af den logiske relation ret umulig.

Nu findes der på kinesisk faktisk størrelser, der fungerer som konjunktioner og subjunktioner; det gør der i rigelige mængder, især som angivelser af konditionale relationer semantisk svarende til *hvis-så*. Når man generelt taler om sprogligt at markere den logiske relation mellem de to sætninger, er det klogere at tale om konnektiver; for relationen markeres ikke nødvendigvis i ledsætningen, men kan markeres i hovedsætningen, eller begge steder. Og begrebet konjunktion/subjunktion er heller ikke altid det bedste, for størrelsen kan ligeså godt fungere som adverbial f.eks. inde i hovedsætningen, som så giver ledsætningen den logiske konnektive tillægsværdi. Eifring (1995: 149) har fundet frem til 28 forskellige måder at markere et logisk indhold som i (5). Der findes dog tilfælde, hvor den kronologiske modellering af sagsforholdene

fraviges. Det kaldes westernisering og skyldes påvirkning fra vesteuropiske sprog og russisk. Det forudsætter så, at ledsætningen udstyres med et fungerende subjunktional. Det opfattes normalt som ret ukinesisk stil.

4. Irrealis

Grammatikker over indoeuropæiske sprog indeholder normalt en samlet kategori modus, hvoraf en del drejer sig om sandhedstilskrivning til de enkelte sagsforhold. Dette er bl.a. stærkt understøttet af de konjunktivholdige sprog. De store kinesiske teoretiske grammatikker i vestlig tradition, som jeg konsulterede (se litteraturhenvisningen), indeholder overhovedet ikke en samlet kategori som indholdsmodalitet, men nok veletablerede kategorier som interrogativ og imperativ spredt rundt over forskellige kapitler, men altså ikke under den samlede anskuelse sandhedstilskrivning til sagsforhold. To grammatikker er skrevet ud fra nogle grammatiske modelsystemer, der har stærke indholdsmæssige indslag, som enten Van den Berg (1989), inspireret af Diks *Functional Grammar*, altså den ældre model, som er en slags syntagmatisk konstruktionsmæssig gennemløbsmodel på basis af hierarkiseret indhold; eller Eden Li (2007), der støtter sig til Halliday's *Systemic Functional Grammar*, som er en gennemløbsmodel bygget op på hierarkiseret indholdsparadigmatik. Begge systemer er sådan set sympatiske for mig, fordi de indeholder et overordnet indholdskategoriskelet, når man nu kun har indholdet at stille paradigmer og kategoriseringssystemer op efter som i kinesisk.

Dik har sandhedstilskrivning som en overordnet kategori i systemet, men Van den Berg forlader hurtigt det Dikske system ved at stryge kategorien til fordel for en traditionel måde at skrive kinesisk grammatik på, nemlig ved at behandle de enkelte mere grammatiske rødder enkeltvis. Li derimod overtager Halliday's samlede system, *SFL*, så langt det går for kinesisk, og tilføjer så noget specifikt kinesisk. Han har heller ikke en samlet sandhedsværdikategori, og det viser sig, at *SFL* slet ikke har denne samlede kategori som en valgmulighed i systemet. Det vil sige, at en indholdskategori som irrealis smutter ved siden af den systematiske indholdsbeskrivelse af et sprog. Det gør nu nok ikke så meget for kinesisk, og det er muligvis forståeligt – men ikke tilgiveligt – for engelsk, som modellen er baseret på. Engelsk excellerer jo ikke i konjunktiv som bøjningskategori, så irrealis er her måske en mindre indlysende kategori for den tidligere formbaserede grammatikskrivning. Men det bliver generelt

meget mangelfuldt, hvis man vil forstå og bruge modellen som et oversprogligt beskrivelsessystem¹.

Mere oplysende var en behandling af en del af problematikken hos Halvor Eifring: *Clause Combination in Chinese* (1995). Eifring er en norsk sinolog, en filolog af den gamle skole på den måde, at han ikke er optaget af moderne systembyggeri (1995: 2); han ser, hvad der foreligger og kan analyseres frem af eksempler. Det viser sig nu, at andre grammatikere, især kinesere selv, faktisk har beskæftiget sig med spørgsmålet, om irrealis er en kategori. Der er forskellige meninger; og noget af det skyldes røddernes polysemi og polyfunktionalitet, som giver mulighed for forskellig interpretation af de enkelte realiser.

Det er f.eks. sådan, at de størrelser, der fungerer som subjunktioner, og en del andre konnektiver for det meste er to rødder sammensat til ét ord. Det vil sige, at man kan læse dem både efter enkeltrøddernes indhold, og efter det samlede idiomatiserede indhold. F.eks. tre meget brugte subjunktioner:

- (6) *yàoshì*: 'ville' + 'være' = 'sætte at' = 'hvis'
jiǎrú: 'falsk' + 'lige som' = 'hvis'
rúguǒ: 'lige som' + 'frugt/resultat' = 'hvis'

Konditionalsætninger markerer ganske vist et forestillet og ikke realiseret sagsforhold i tekstverdenen; ikke nødvendigvis et irrealt, men eventuelt blot et non-realt sagsforhold. Hvad angår de to størrelser i (6): *yàoshì* og *jiǎrú* kunne man forestille sig, at *yàoshì* snarere ville markere en non-real betingelse, medens *jiǎrú* snarere ville markere en irreal betingelse pga. *jiǎ*, 'falsk', 'forkert'. Om modtager så fokuserer på de enkelte rødders indhold og ikke på den idiomatiserede sammensætning, er et spørgsmål om vedkommendes individuelle idiomatisering. Faktisk har det vist sig ved tællinger, at *jiǎrú* også bruges en del i ikke-irreale betingelser² (Eifring 1995: 277). Igen er man henvist til pragmatiske interpretationer af betingelsessyntagmet. Eifrings egen bedste

1 Li og Thompson har termen *irrealis*, men det bruges om noget andet end i vores traditionelle forståelse. Nærlig om "an unrealized activity" (1981: 618).

2 Tællinger har vist, at 50% af eksemplerne med *jiǎrú* er ikke-kontrafaktuelle, medens 80% af eksemplerne med et meget populært konnektiv som, *rúguǒ*, er ikke-kontrafaktuelle (Eifring 1995: 277).

kandidat af flere mulige til markør for irrealis er *bùshì*³, der i sig selv betyder ‘ikke være’:

- (7) (Bacheloronkelen Gordon har ganske uventet for familien giftet sig i en alder af 62 år:)

Wǒde yìsi, bù shì méi yǒu nǚ (nǚ)⁴ rén shì guò
 I-attr meaning, not be not exist womanperson try go through
 (Zhì mìng 2009: 21)

‘And it wasn’t, I mean, that women hadn’t tried’. (Christie: 24)

Eifring siger, der er mange eksempler, som kun kan forstås som ikke-kontrafaktuelle, og han siger videre:

From a strictly grammatical point of view, the *bú shì* [...] construction is not counterfactual. From a communicative point of view, however, it is one of the best means available for expressing counterfactuality in Chinese. In fact, the *bú shì* [...] construction is most often used in clauses referring to specific situations in the past. Therefore, even if it is not *inherently* counterfactual, the clauses in which it occurs are more often than not *de facto* counterfactual. And once they are known to refer to specific situations in the past, conditionals with *bú shì* [...] are even unambiguously counterfactual. (Eifring 1995: 297).

Som det netop ses i (7), hvor *bù shì* ‘ikke være’ entydigt markerer irrealis. Sammenlignet med engelsk er den kinesiske konstruktion dog meget begrænset i sine muligheder: Sagsforholdet skal være negeret, og der skal refereres til et forgangent sagsforhold for at få det kontrafaktuelle udtrykt. Engelsk – og dansk og tysk – har langt større muligheder for irrealis (1995: 297). En ting er dog, at man kan få en kontrafaktuel mening frem i et sagsforhold, noget andet er, hvor hyppigt det sker:

3 De kinesiske rødders toner er underkastet forskellige sandhiregler i konstruktioner. I min egen tekst skriver jeg rodens egentlige tone, idet man så kan slå roden op i en tosproget ordbog. Men jeg kan jo ikke rette i citaters markering af toner; derfor skriver jeg selv *bù shì*, hvor Eifring skriver *bú shì*.

4 *nǚ (nǚ)* er en grafisk nødløsning, da jeg ikke kan få computeren at kombinere to diakritiske tegn over vokalen.

Therefore, even if *bú shì* [...] were to be considered a counterfactual marker, it would be of only marginal importance. Chinese conditionals are, basically, unmarked for the counterfactual distinction. If language structure does have an impact on thinking, it may well be that the distinction between counterfactual and non-counterfactual thinking is more important for speakers of Indo-European languages than for speakers of Chinese. In the vast majority of cases, Chinese are led by their language to consider counterfactuals and non-counterfactuals as parts of the same category. (Eifring 1995: 299).

Hvad den kategoris overordnede karakteristik skulle være, siger han ikke. Men det er i hvert fald interessant at eftergå den ide, at noget, man ikke er tvunget til at udtrykke grammatisk, og altså i det enkelte tilfælde ikke skulle vælge udtryk for, står mere upåagtet i hovedet på en⁵.

Et længere eksempel på irrealis kommer her fra oversættelsen af Agatha Christie. Oversætteren har som favorit af adskillige mulige den subjunktionale betingelsesfunktion *rúguǒ*:

(8) (Onkel Gordon er omkommet i blitzen. Hunter er hans kone Rosaleens bror. Her spekuleres der over, om Rosaleens tidligere mand, Underhay, faktisk lever endnu):
 Nǐ zhēnde xiǎng zhīdao ma, hēngtè? ^(8.1)Rúguǒ bù zhīdao, qǐ bù gèng hǎo?
 You real-attrib want know-interrog. Hunter? If not know, interrog. not more good?

Wōmen bù fáng zhème shuō, jiù nǐ suǒzhī, jiù lúoshālin suǒzhī, āndéhai
 I-pl. not hinder this say, as to you knowledge, as to Rosaleen knowledge, Underhay

yǐjīng sǐ yú fēizhōu. Zhè hěn hǎo. Ér qiě ^(8.2)jiù suàn āndéhai hái huózhe,
 already dead in Africa. This fine. But also even if Underhay still live-imperf.

tā yě bù zhīdao qīzi zài hūn, yī diǎn yě bù zhīdao. Yīn wei, ^(8.3)rúguǒ tā zhīdao, tā
 He still not know wife again marry, a little still not know. Because, if he know, he

5 Man har spekuleret over de set ud fra europæiske sprog forskellige manglende grammatiske kategorier og deres implikationer for kinesisk tankegang. F.eks. ligger det tungt med, at der er mere abstrakte tegn for klassen af specifikke genstande, som f.eks. *hus* for klassen af den slags bygninger. Man må generelt skelne mellem enetages- og fleretages huse med forskellige tegn. Eller en klassedannelse som *søskende*, det hedder *storebrorlillebrorstoresøsterlillesøster*, hvis man endelig vil udtrykke dette begreb. – Dog kun 4 stavelser på kinesisk: *xiōngdìjīemèi*. Den type orddannelse for den overordnede klasse er der ret mange af. Det har så været sat i forbindelse med en generel mangel på meget abstrakt teoridannelse. En Alfred Bloom skal have beskæftiget sig med den teori, men Eifring stiller sig skeptisk over for det.

dāngrán huì zhǎoshàng mén lái. Nǐ zhīdao, lúoshālin cóng tā dì èr rèn zhàngfu
 natural may seek-perf. door come. You know, Rosaleen from she second appoint husband

nàli jìchéng yī dà bǐ qián. – Dāngrán tā qí shí bìng méi yǒu quánli dòngyòng
 there inherit one large cl.-money. Natural she in fact at all not have right use

bǐ qián. āndéhai shì ge hěn róngyù gǎnde rén. ^(8.5)Tā bù huì róngrěn tā yǐ
 cl.-money. Underhay be cl. very honour feel-attr. man. He not may tolerate her with

qīzhàde shǒuduàn lái jìchéng bié rénde cáichǎn. (Zhi ming 2009: 96)
 deceive-attr. means to inherit other man-attr. property.

Do you really want to know, Hunter? ^(8.1)Wouldn't it be better if you didn't know? Put it that, as far as you know, and as far as Rosaleen knows, Underhay died in Africa. Very good, and ^(8.2)if Underhay is alive, he doesn't know that his wife has married again, he hasn't the least idea of it. Because, of course, ^(8.3)if he did know, he would have to come forward. ... Rosaleen, you see, has inherited a good deal of money from her second husband. ^(8.4)But if he never was her husband – well then, of course she isn't entitled to any of that money. Underhay is a man with a very sensitive sense of honour. ^(8.5)He wouldn't like her inheriting money under false pretenses. (Christie: 78)

Sætning med nummeret (8.1) er irrealis, (8.2) er ikke irrealis, men nok non-realis (her med den subjunktionale størrelse *jù suàn*, 'så anslå' = 'hvis'); (8.3) er irrealis, (8.4) irrealis er sprunget over i oversættelsen, mærkeligt nok, (8.5) er irrealis. Oversætteren bruger *rúguǒ* her i kontrafaktuelle konditionalsætninger, men andre gange står denne størrelse kombineret med non-realis. (8.5) er sværere at oversætte til noget kontrafaktuel, for her er der ingen konditionalsætning til at lede modtageren på rette vej; så her er brugt et modalverb *huì* = 'kunne', 'muligvis' om det mulige (samme løsning som i Konfutse-eksemplet i (4)).

Irrealis er altså ikke en meget brugt indholdskategori i kinesiske tekster. Tolkningen af de eksempler, der er, er pragmatisk afhængig; bedømmelsen af, om et sagsforhold er irrealt eller ej, kommer til at afhænge af modtagerens opfattelse af tekstverdenens indre logik på det pågældende sted, som det ses af eksempel (4). Samtidig er den sparsomme forekomst af irrealis i originalsætninger også en byggesten til Durst-Andersens ideer om det virkelighedsorienterede sprog kinesisk. Det, der ikke foreligger i den skildrede virkelighed, behøver man ikke at sætte i ord. *What you see, is what you get.*

(5) Typer af non-realis generelt

Eifrings undersøgelse drejer sig kun om sætningskombinationer på kinesisk, og i dette tilfælde altså om sætningskomplekser med en konditionalsætning. Men hvis man ser generelt, altså oversprogligt på det, findes der også andre typer af non-realis, her eksemplificeret med danske typer⁶:

- (9) a. Hvis du kommer i aften, får du mad.
- b. Kom godt hjem og lev vel.
- c. Kongen leve.
- d. Han opfører sig, som om han er paven.
- e. Han opfører sig, som om han var paven.
- f. Hvis jeg var pave, ville jeg indføre kvindelig præsteværdighed.
- g. En virkelig progressiv pave ville indføre kvindelig præsteværdighed.
- h. Jeg ville være glad for en kop kaffe.

I konstruktionstyper som (9a), imperativer (9b) og ønskende sætninger med konjunktiv, *kongen leve*-typen (9c) fremstilles sagsforholdene alle som muligt opfyldelige. Der er sammenlignende sætninger, som findes i to varianter: mere eller mindre realitetsnært formuleret, som på dansk markeres ved forskel i tempus (9d-e). Så er der de irrealer konditionalsætninger (9f); og irrealer enkeltsætninger (9g). Endelig er der sagsforhold, som udtryksmæssigt forestiller at være irrealer, men i virkeligheden er reale, nemlig eventualis-sætninger. Det er en slags forsigtige udsagn (9h).

Det er klart, at flere af markeringerne i de enkelte sætninger her ikke er entydigt enten non-realis eller irrealis, hvis man går ud fra formerne alene. Det vil sige, at der på dansk (og engelsk, lidt mindre på tysk) stadig er brug for pragmatiske afgørelser på basis af tekstverdenen eller kommunikations-situationen for at få afgjort læsningen.

6 En oplagt kategori er her den, hvor der direkte spørges på sandhedsværdien af sagsforholdet, nemlig helhedsspørgsmål. En anden er sætningsnegationer, som direkte tilkendegiver, at sagsforholdet ikke er en del af tekstverdenens realitet. De to kategorier er rigeligt grammatisk-systematisk repræsenteret på kinesisk; de er dog ikke så interessante ud fra mit grundspørgsmål, eftersom de er lidt metaagtige i forhold til tekstens realitetsniveau, idet de omhandler selve den sproglige formulering i teksten. De bliver ikke behandlet her.

6. Non-realis og irrealis på kinesisk

Men hvordan ligger det på kinesisk med de mulige andre typer, som jeg har opregnet i (9), især i (9g-h), som ikke udgøres af sammensatte sætninger? Hvilket vil sige, at det kontrafaktuelle element ikke i sig selv er en sætning eventuelt med markering af sagsforholdets irrealitet, der ville gøre matrixsætningens sagsforhold irrealit. Der er to problemer her: 1) findes sådanne overhovedet i originalkinesiske tekster? og 2) hvad sker der med dem i oversættelser fra sprog, hvor disse konstruktioner er helt almindelige? Svaret på 1 er, at de ikke rigtigt findes. (9g), som er direkte afhængig af sproglig markering et sted, fordi det kontrafaktuelle element, der ikke er på sætningsform, men direkte indeholdt i matrixsætningen, synes ikke at findes. Og typen (9h) med eventualis fungerer ofte som en indirekte talehandling, og den type er meget sjælden, jf. Durst-Andersens punkter (2011: 116). Den er muligvis vanskelig for en kineser at interpretere og gengive, som det ses i (10); den engelske tekst har en indirekte talehandling, godt nok en af de ret konventionelle, i form af et spørgsmål. Oversætteren tydeliggør med et *qǐng*, 'at bede', som angiver den imperativiske talehandling, *kěyǐ*, 'muligvis', som er et ekstra høflighedselement, der understøtter *qǐng*, men bibeholder spørgesætningen, markeret med spørgepartiklen *ma*, hvilket gør sætningen noget meningsløs: *Er det sådan, at jeg beder Dem om at komme til sagen?*

- (10) Qǐng nǐ shuōshuō zhòng diǎn kěyǐ ma? (Zhì mìng 2009: 95)
Ask you saysay important point possible interrog.

Do you mind coming to the point? (Christie ?: 77)

Især (9g) er interessant pga. at tolkningen som kontrafaktuel alene afhænger af markering på finittet i de sprog, der har konstruktionsmuligheden (se videre under 6.1).

En metodisk fremgangsmåde er at sammenligne oversættelser med originalerne, som det fremgår af ovenstående eksempler. Det er selvfølgelig generelt en lidt usikker fremgangsmåde, for man risikerer let, at en meget tekstbunden oversætter leverer en lettere ukinesisk tekst som i (10). På den anden side står oversætteren over for et reelt problem, nemlig trofastheden i indholdsgengivelsen. Især hvor det gælder om at levere en logisk sammenhængende tekstverden i oversættelsen. Valget af en Agatha Christie-oversættelse skete for at få noget narrativt, hvor man kunne regne med, at teksten ville indeholde mange gisninger, hvoraf en del nok ville være rent kontrafaktuelle. Det slog

til. Og hvor det ville være fatalt for tekstverdenens logik, hvis modtageren ikke blev klar over dette i de enkelte tilfælde. Det principielle spørgsmål, der stiller sig, er, hvad der sker i et sprog, når tekster fra andre sprog påtvinger sproget kategorier, som det egentlig ikke selv benytter sig rigtigt af.

6.1. *Typer med konditionalt element*

Nu er det så relativt veletableret, at irrealis, dvs. kontrafaktualitet, ikke spiller en særlig stor rolle i den sproglige modellering af kinesiske sagsforhold. I konditionalsætninger er der ingen entydig markering, skønt der er et væld af konnektive størrelser, der kan markere et konditionalt forhold som f.eks. de fungerende subjunktionaler i (8). Her havde oversætteren det trods alt ret let, fordi udgangspunktet var en dobbeltsætning på engelsk begyndende med *if*. Her markeres med den kinesiske subjunktional allerede, at vi begiver os ind på det non-reale område. Men der er mere problematiske irrealiskonstruktioner, nemlig enkeltsætninger, hvor et enkelt led i sig selv skal opfattes som den kontrafaktuelle størrelse. Som i (9g), hvor *en virkelig progressiv pave* er den kontrafaktuelle størrelse, en i den opstillede tekstverden ikke-eksisterende størrelse. Her er der allerede på engelsk, dansk og tysk ingen markering af selve denne størrelse. Tempusspringet, og på tysk tillige spring til konjunktiv, markerer det kontrafaktuelle forhold; find selv som modtager ud af, hvor den egentlige kontrafaktuelle størrelse er. Den vil ofte stå på fundamentpladsen på dansk og tysk, på engelsk på subjektets plads. Nu er tempusspring og modusspring ikke muligheder på kinesisk. På den anden side er det yderst vigtigt at markere, at den nævnte størrelse ikke er en real medspiller i det skildrede sagsforhold, hvilket er det, der gør hele sagsforholdet irreal. I (11) forsøger oversætteren at markere noget tilsvarende på en anden måde:

- (11) (Gordon er den rige onkel, som altid har hjulpet sin familie finansielt, men som nu er død i blitzen:)

Wǒ nà shíhòu quán yíkào gēdēng. Běnlái gēdēng kěyǐ yíqiè huīfù zhèngchángde.
I that time total rely Gordon. Original Gordon may all restore normal-attr.
(Zhì mìng 2009: 32)

I relied on Gordon. Gordon would have put things straight. (Christie ?: 33)

- (12) Tā xiǎng, rúguǒ wǒ shì tā, wǒ dāngrán yě huì fēicháng wúli.
She think, if I be he, I certainly also could very without courtesy.
(Zhì mìng 2009: 21)

She thought, I bet I'd be rude in his place. (Christie ?: 24)

I (11) sættes et adverbial *bénlái*, ‘original/egentlig’, der skal markere det kontraktuelle; i (12) udbygges med en hel konditionalsætning. I (13) er det *huì*, ‘at kunne’ = ‘muligvis’, der klarer det.

- (13) (Nu var det jo rigtignok noget kækt af ham, at han turde sige til Kejsere Datter: “Vil du ha’e mig?”, men det turde han nok, for hans Navn var vidt og bredt berømt:
 Chéng qiān chéng bǎi-de gōngzhǔ dōu huì gāogāoxìngxìng-de shuō “yuànyì”.
 Massetusindmasshundrede-attr. prinsesse alle kunne gladeliggadelig-adv. sige ønske”.
 (ĀnTúShēng 1986: 101)

Der var hundrede Prinsesser, som ville have sagt Tak til. (Andersen 1918: 187)

6.2. *Irreale sammenligninger*

Set ud fra den skildrede situation er der logisk set egentlig altid noget irrealt over sammenligningens andet led, eftersom sammenligningsstørrelsen ikke indgår reelt i sagsforholdet; dette andet led er altid stærkt markeret på kinesisk med diverse forskellige elementer, ofte kombinationer af flere elementer, her *hǎoxiàng* og *yīyàng* og yderligere forstærket med *huì* til angivelse af det mulige:

- (14) (Rosaleen ser ud til at være dybt skræmt og ser således ud):
 Nà mó, ō, jiù hǎoxiàng nǎodai huì suǐshí bù bǎoxiǎn yīyàng
 That way, oh, then justlike brain could at any time not safe same way
 (Zhì míng 2009: 246)

She looks – oh – as though she is going off her head (Christie ? 196)

7. Afsenderens og modtagerens rolle i sætningen

Afsenderens rolle er på kinesisk som sagt at afbilde sagsforholdene i den givne tekstverden. Det giver ham en objektiv stemme som en slags reporter. Modtageren involveres normalt ikke med krav om at bedømme relationen mellem ytringens indhold og mening i talesituationen. Ytringer som *jeg ville være glad for en kop kaffè* i (9h) her markeret til eventualis finder man ikke rigtigt. Normalt får man den direkte fremstilling: *jeg holde af kop kaffè*, hvilket gør interpretationen af sproghandlingen meget uvis.

Der er dog specielle taleakter, der kan tænkes at tvinge afsenderen ud i en mere personlig tilkendegivelse. Nemlig de tilfælde, hvor han ønsker forandringer i sagsforhold, nemlig ved imperativiske udsagn og ved udsagn om opfyldelige ønsker. Her har kinesisk mange forskellige muligheder, f.eks. at indlede sætningen med et verbum, der direkte angiver talehandlingen. Det ser man i (10) med *qǐng*, ‘bede’.

Man kan også, hvad der er meget almindeligt, nøjes med at formulere det sagsforhold, der opfordres til, idet subjektet for sagsforholdets verbal elideres. Det fremgår så af talesituationen, hvem referenten for det eliderede subjekt er. Yderligere markering af talehandlingen er ikke nødvendig, end ikke med et lille høfligt *qīng*. Et eksempel her er “Fader Vor” (15), hvor den tiltalte direkte figurerer i første sætning. Eksempler er (15^{6-7, 9-10}).

- (15) ¹Wǒmen zài tiān shàngde fù:
Jeg-pl. i himmel-attr. far
- ²yuàn rén dōu zūn nǐde míng
ønske menneske alle ære du-attr. navn
- ³yuàn nǐde guó jiànglǐng;
ønske du-attr. rige komme
- ⁴yuàn nǐde zhǐyào xíng zài dìshàng,
ønske du-attr. formål udføre på jord,
- ⁵rútóng xíng zài tiānshàng.
ligesom udføre i himmel.
- ⁶Wǒmen rì yòngde yǐnshí, jīnrì cìgěi wǒmen.
Jeg-pl dagligbrug-attr. drikkemad, nudag skænkegive jeg-pl.
- ⁷Miǎn wǒmende zhài,
fritage jeg-pl.-attr. gæld,
- ⁸rútóng wǒmen miǎn le rénde zhài.
ligesom jeg-pl. fritage-perf. mennesk-attr. gæld.
- ⁹Bù jiào wǒmen yùjiàn shìtàn;
ikke tillade jeg-pl. møde prøve
- ¹⁰jiù wǒmen tuōlí xiōng'è.
redde jeg-pl. adskille fra grusom

¹¹Yīnwéi guódù, quánbǐng, róngyào, quán shì nǐde,
Thi riget, magten, æren, al er du-attrib.

¹²zhídào yǒngyuǎn. Āmen.
ligetil evighedlang. Amen. (MǎTài (og Matthæus) 6, 9-13).

En anden type er de opfyldelige ønsker (15²⁻⁴), som på dansk, tysk og engelsk ville stå i præsens konjunktiv, og i øvrigt være sjældent brugte (i hvert fald på dansk og engelsk). Her refererer subjektet ikke til en del af talesituationen og kan således ikke elideres. Derfor kan den gængse markering med elideret subjekt ikke bruges; til gengæld er talehandlingen her stærkt markeret med *yuàn*, 'at ønske'. Denne markør har jeg ikke fundet i de kinesiske grammatikker, jeg har læst. Ligesom kategorien opfyldelige ønsker ikke omtales.

8. Afslutning

Hvad har jeg så opnået ved denne øvelse? Dels ville jeg efterprøve Durst-Andersens ideer om kinesisk som det virkelighedsorienterede sprog på en kategori, som han ikke omtaler, men som ville være en styrkelse af disse ideer. Manglen på utvetydig markering af irrealis, hvilket henviser eksempler til pragmatisk tolkning, er en indikator, der ikke er ganske tungtvejende; sprog som dansk, engelsk og tysk har ganske vist en markering: tempusspring, evt. forbundet med konjunktiv; men disse markeringer må jo yderligere underkastes pragmatisk tolkning, idet de samme grammatiske elementer også bruges i andre funktioner. Et mere tungtvejende argument er selve utilbøjeligheden til at ytre sig kontrafaktuel og følgelig også til som modtager at foretage mulige kontrafaktuelle fortolkninger. Det falder godt i tråd med orienteringen mod virkeligheden. Dels er det interessant at se, hvad der sker, når andre sprog, her vestlige, pålægger kinesisk en langt skarpere skelnen i tankegang mellem realis/non-realis og irrealis, når kinesisk nu ikke selv er tilbøjelig at gøre noget ud af denne skelnen. Hvad sker der, når en ny sproglig kategori påføres et sprog? Hvilke sproglige midler skal så tages i brug for at fremtvinge den korrekte fortolkning?

Henvisninger

- Andersen, H.C. (1918). *Eventyr og Historier*. Kjøbenhavn: Gyldendal.
- Yè Jūnjiàn. *ĀnTúShēng tónghuà quán jízhè sān yèyìng*. 1988.
- Christie, A. (?). *There is a Tide*. New York: Dell Publishing Company. Et eftertryk af den engelske udgave *Taken at the Flood*. nok 1948. (Christie).
Oversætter ikke angivet. (2009). *Zhì mìng yíchǎn*. Beijing: Rénmínwènxuéchūbǎnshè. (zhì mìng)
- Bibelen. *Matthæus, 6, 9-13*.
Shèngjīng. *MǎTài, 6, 9-13*. (2006). Singapore: Shèngjīnggōnghuì.
- Chao, Y.R. (1968). *A Grammar of Spoken Chinese*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Chu, C.C. (1983). *A Reference Grammar of Mandarin Chinese for English Speakers*. New York, Frankfurt, Bern: Peter Lang.
- Durst-Andersen, P. (2011). *Linguistic Supertypes. A Cognitive-Semiotic Theory of Human Communication*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Durst-Andersen, P. (2011). *Bag om sproget. Det kulturmentale univers i sprog og kommunikation*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Eifring, H. (1995). *Clause Combination in Chinese*. Leiden: E.J.Brill.
- Halliday, M.A.K. & C.M.I.M Matthiessen (2004). *An Introduction to Functional Grammar*, 3. udg. London: Arnold.
- Lewis, D. (1973). *Counterfactuals*. Oxford: Blackwell.
- Li, E.S-H. (2007). *A Systemic Functional Grammar of Chinese*. London: Continuum.
- Li, C.N. & S. A. Thompson (1981). *Mandarin Chinese. A Functional Reference Grammar*. California: University of California Press.
- Reichardt, M. & S. (1990). *Grammatik des modernen Chinesisch*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Van den Berg, M.E. (1989). *Modern standard Chinese. Een functionele grammatica*. Muiderberg: Coutinho.
- Wiedenhof, J. (2004) *Grammatica van het Mandarijn*. Amsterdam: Uitgeverij Bulaaq.